บทที่ 2

ประวัติและเนื้อหาคัมภีร์สัททนีติปกรณ์

ความหมายชื่อคัมภีร์

คัมภีร์สัททนีติปกรณ์ มีชื่อเรียกตามที่ผู้แต่งคัมภีร์ได้กล่าวไว้ในคันถารัมภกถา[1] และปริจเฉทที่ 28[2] ว่า "สทฺทนีติ" มาจากคำว่า สทฺท และ นีติ ตามรูปศัพท์ แปลว่า "ระเบียบหรือ กฎเกณฑ์ของเสียง" ได้แก่ "หลักภาษา" นั่นเอง

คัมภีร์สัททนีติปกรณ์เป็นคัมภีร์ที่มีชื่อเสียง และใช้อ้างอิงมาก ปัจจุบันมีฉบับที่เป็น-อักษรต่าง ๆ เช่น ฉบับอักษรโรมัน ฉบับอักษรสิงหล ฉบับอักษรขอม ฉบับอักษรพม่า และฉบับอักษรไทย

ประเภทคัมภีร์

คัมภีร์สัททนีติปกรณ์ จัดเป็นคัมภีร์ประเภทสัททวิเสส[3]

---

[1]อัครวังสมหาเถระ, สัททนีติปกรณ์ ปทมาลา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิ-ภูมิพโลภิกขุ, 2521), หน้า 1.

โลกนีติวิยตฺตสฺส สตฺถุ สทฺธมฺมนีติโน
สาสนตฺถํ ปวกฺขามิ สทฺทนีติมนากุลํ

[2]อัครวังสมหาเถระ, สัททนีติปกรณ์ สุตตมาลา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์-มูลนิธิภูมิพโล, 2522), หน้า 523.

นานาจริยาวาเทหิ มญฺเญตฺวา นิมฺมเลหิ เว
สทฺทนีติสมญฺญาตํ อิทำ ปกรณ์ กตำ

[3]คัมภีร์สัททวิเสส มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น สัททาวิเสส สัททศาสตร์ สัททลักษณะ และนิรุตติศาสตร์ พระโบราณาจารย์แบ่งเป็น 4 สาขาวิชา คือ

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความเป็นมาของคัมภีร์

คัมภีร์สัททนีติปกรณ์แม้จะแต่งในระยะหลัง แต่ก็ยังไม่กระจ่างชัดในเรื่องประวัติความเป็นมา นักปราชญ์ทางภาษาบาลีต่างมีความเห็นไม่ลงรอยเดียวกัน ในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยเพียงแต่แสดงความคิดเห็นไว้กว้าง ๆ ไม่ได้ชี้ชัดลงไป เพราะไม่มีจุดประสงค์ที่จะศึกษาเรื่องนี้อย่างละเอียด

1. ผู้แต่ง

เป็นที่ยอมรับกันว่า พระอัครวงศาจารย์[4] พระเถระชาวเมืองปะกัน[5] หรือที่เรียกในวรรณคดีบาลีว่า อริมัททนะ[6] ประเทศพม่า เป็นผู้แต่งคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ เพราะในนิคมกถามีข้อความบอกไว้ชัดเจนว่า

ปากฏา เย รวินฺทูว ยสฺส กิตฺติ มหีตเล
อคฺควํสาจริเยน เตน วิรจิตำ อิทำ[7]

---

[3](ต่อ)

1. คัมภีร์ไวยากรณ์ คือ คัมภีร์ที่อธิบายกฎเกณฑ์ทางภาษา
2. คัมภีร์นิฆัณฑุ คือ คัมภีร์ประเภทพจนานุกรม
3. คัมภีร์ฉันท์ คือ คัมภีร์ที่อธิบายหลักการแต่งฉันท์ ได้แก่ คัมภีร์วุตโตทัย
4. คัมภีร์เกฏุภะ คือ คัมภีร์ที่อธิบายวิธีการแต่งวรรณคดี ได้แก่ คัมภีร์สุโพธาลังการ

มหาอำมาตย์สิริมหาจตุรังคพล, อภิธานปฺปทีปิกาฏีกา, ปริวรรตเป็นอักษรไทยโดยพระศรีสุทธิพงศ์ (กรุงเทพมหานคร: เทคนิค (19), 2527), หน้า 1.

[4]คำนี้ในคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ฉบับภูมิพโลภิกขุแต่ละเล่มใช้ไม่ตรงกัน เป็น อัครวงสาจารย์บ้าง อัคควงศาจารย์บ้าง ในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยใช้ว่า อัครวงศาจารย์ เพื่อให้มีรูปคำเป็นแบบเดียวกัน

[5]G.P. Malalasekera, Dictionary of Pali Proper Names (London: The Pali Text Society, 1974) Vol. I, p. 9.

[6]M.H. Bode, The Pali Literature of Burma (London: The Royal Asiatic Society, 1909), p. 14.

[7]อัครวังสมหาเถระ, สัททนีติปกรณ์ สุตตมาลา, หน้า 527.

> พระอัครวงศาจารย์ ผู้มีชื่อเสียงปรากฏก้องบนแผ่นดิน เหมือนดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ปรากฏเด่นบนท้องฟ้า ได้แต่งคัมภีร์ [สัททนีติปกรณ์]นี้

นอกจากนั้น พระอัครวงศาจารย์ ได้เล่าประวัติของท่านว่า เป็นหลานของพระอัครบัณฑิต ซึ่งเป็นสัทธิวิหาริกของพระมหาอัครบัณฑิต[8]

พระเจ้ามหาสิริเชยสู แห่งเมืองมัณฑเล ได้กล่าวไว้ในหนังสือประวัติพระไตรปิฎกว่า พระอัครวงศาจารย์เป็นบุตรของพี่สาวของพระอัครบัณฑิต ผู้แต่งโลกุปปัตติปกาสนี[9]

ในคัมภีร์สาสนวงส์ พระปัญญาสามีเถระ ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า พระอัครวงศาจารย์มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระตติยอัครบัณฑิตเถระ พระอัครบัณฑิตทั้ง 3 รูปนี้ เป็นผู้ฉลาดแตกฉานในพระปริยัติอย่างยิ่ง[10]

ดับบลิว. ไกเกอร์ (W. Geiger), เอ็ม. เอช. โบด (M.H. Bode) และ จี. พี. มาลาลเสเกระ (G.P. Malalasekera) ยังกล่าวด้วยว่า พระอัครวงศาจารย์เป็นอาจารย์ของพระเจ้านรปติสิธุ ซึ่งครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1167-1202 (พ.ศ. 1710-1745)[11] แต่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า

---

[8] เรื่องเดียวกัน.

[9] พระเจ้ามหาสิริเชยสู, ประวัติพระไตรปิฎก (ภาษาพม่า) ฉบับพิมพ์สังคายนาครั้งที่ 5 (ย่างกุ้ง: โรงพิมพ์หงสาวดี, 1959), หน้า 139.

[10] ปัญญาสามีเถระ, สาสนวัสปปทีปิกา (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2507) , หน้า 85.

[11] W. Geiger, Pali Literature and Language (Delhi: Oriental Book Reprint Corporation, 1968), p. 55.

M.H. Bode, The Pali Literature of Burma p. 16.

G.P. Malalasekera, Dictionary of Pali Proper Names, Vol. I, p. 9.

ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1173-1210 (พ.ศ. 1716-1753)[12]

มีข้อที่แปลกออกไป คือ ในคัมภีร์คันธวงส์ กล่าวว่า พระอัครวงศาจารย์เดิมเป็นชาวชมพูทวีป[13] ซึ่งหมายถึงประเทศอินเดีย แต่โบด กล่าวว่า ในที่นี้น่าจะหมายถึงประเทศพม่า[14] ผู้วิจัยมีความเห็นว่าน่าจะเป็นจริงตามที่โบดกล่าว เพราะในหนังสือประวัติพระไตรปิฎกของพม่า ก็เรียกประเทศพม่าว่า ชมพูทวีป เช่นเดียวกัน[15]

2. ปีและสมัยที่แต่ง

คัมภีร์สัททนีติปกรณ์ยังเป็นปัญหาในเรื่องปี และสมัยที่แต่ง เพราะพระอัครวงศาจารย์ไม่ได้บอกไว้ทั้งในตอนต้นและตอนท้ายของคัมภีร์ นักปราชญ์ทางภาษาบาลีต่างมีความเห็นแปลกกันออกไป

พระปัญญาสามีเถระ กล่าวไว้ในคัมภีร์สาสนวงส์ว่า พระอัครวงศาจารย์แต่งคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ เมื่อ ค.ศ. 1127 (พ.ศ. 1670)[16] ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าอลองคะสินธุ (พ.ศ. 1655-1710)[17]

---

[12] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เที่ยวเมืองพม่า (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2517), หน้า 337-344.

[13] T. W. Rhys Davids, ed., "The Gandhavaṃsa" Journal of the Pali Text Society (1886): 67.

[14] M.H. Bode, The Pali Literature of Burma, p. 17.

[15] พระเจ้ามหาสิริเชยสู, ประวัติพระไตรปิฎก, หน้า 139.

[16] ปัญญาสามีเถระ, สาสนวัสปปทีปิกา, หน้า 85.

[17] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เที่ยวเมืองพม่า, หน้า 332-335.

ไกเกอร์, โบด และมาลาลเสเกระมีความเห็นว่า พระอัครวงศาจารย์แต่งคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ เมื่อ ค.ศ. 1154 (พ.ศ. 1697)[18] ซึ่งอยู่ในช่วงรัชสมัยของพระเจ้าอลองคะ-สินธุ[19] แต่โบดกล่าวว่าเป็นรัชสมัยของพระเจ้าอโนรธา[20]

พระอู ญาณุตตร อัครมหาบัณฑิต ได้กล่าวอ้างคัมภีร์สาสนาลังการว่า พระอัครวงศา-จารย์ แต่งคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ เมื่อ ค.ศ. 1154 (จ.ศ.516)[21]

พระเจ้ามหาสิริเชยสูกล่าวว่า พระอัครวงศาจารย์แต่งคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ ในรัชสมัย-ของพระเจ้ากุยจวา ซึ่งครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1234-1250 (จ.ศ. 596-612)[22]

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า คำกล่าวของพระเจ้ามหาสิริเชยสูน่าจะเป็นไปได้ โดยมีเหตุผลดังนี้

---

[18] W. Geiger, Pali Literature and Language, p. 15.

M.H. Bode, The Pali Literature of Burma, p. 16.

G.P. Malalasekera, Dictionary of Pali Proper Names, Vol. I, p. 9.

[19] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เที่ยวเมืองพม่า, หน้า 332-335.

[20] M.H. Bode, The Pali Literature of Burma, p. 16.

[21] อู ญาณุตตร อัครมหาบัณฑิต, คำนำปหานุกรมพระไตรปิฎก (ภาษาพม่า) (ย่างกุ้ง: โรงพิมพ์พุทธสาสนสภา, 2507), หน้า 39.

[22] พระเจ้ามหาสิริเชยสู, ประวัติพระไตรปิฎก, หน้า 139.

1. นักปราชญ์ทางภาษาบาลีฝ่ายตะวันตกหลายท่าน เช่น ไกเกอร์ และมาลาลเสเกระ มีความเห็นพ้องกันว่า คัมภีร์สัททนีติปกรณ์และโมคคัลลานะ น่าจะแต่งในระยะใกล้เคียงกัน คือ ในราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 12[23] นอกจากนั้น ไกเกอร์ ยังมีความเห็นอีกว่า บางทีคัมภีร์โมคคัลลานะอาจแต่งหลังคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ก็เป็นได้ เพราะไม่พบว่าพระอัครวงศาจารย์ได้กล่าวถึงคัมภีร์-โมคคัลลานะ[24] แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า คัมภีร์โมคคัลลานะน่าจะแต่งก่อน เพราะมีข้อความหลายแห่งที่บ่งบอกว่า พระอัครวงศาจารย์หมายถึงคัมภีร์โมคคัลลานะ เช่น ในการอธิบายที่มาของคำว่า "คินิ" ในประโยคว่า "ตเมว กฏฺฐ์ ทหติ, ยสฺมา โส ชายเต คินิ."

พระอัครวงศาจารย์ มีความเห็นว่า เป็น คินิ ศัพท์ แต่พระโมคคัลลานะมีความเห็นว่า เป็น อคฺคินิ ศัพท์ โดยลบ อ อักษร และลบ คฺ ซึ่งเป็นพยัญชนะสังโยค ดังมีสูตรและตัวอย่างปรากฏอยู่ในกัณฑ์ที่ 1 สูตรที่ 53 ว่า "ลบพยัญชนะตัวหน้าซึ่งเป็นพยัญชนะสังโยค. ลบพยัญชนะตัวหน้าซึ่งเป็นพยัญชนะสังโยคได้บ้าง เช่น ปุปฺผสา, ชายเต' คินิ."[25]

ดังนั้น พระอัครวงศาจารย์จึงกล่าวว่า "ก็ ในประโยคนี้ อาจารย์บางพวกให้ลบ อ ด้วยอำนาจสนธิ และลบ ค ตัวหน้าซึ่งเป็นพยัญชนะสังโยค, คำกล่าวนั้น ไม่ถูกต้อง"[26]

---

[23] W. Geiger, Pali Literature and Language, p. 53.

G.P. Malalasekera, Dictionary of Pali Proper Names, Vol. II, p. 667.

[24] W. Geiger, Pali Literature and Language, p. 55.

[25] โมคคัลลานมหาเถระ โมคฺคลฺลานพฺยากรณ์ (ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2521), หน้า 8.

สโยคาทิ โลโป. สโยคสฺส โย อาทิภูโตวยวา ตสฺส วา กฺวจิ โลโป โหติ. ปุปฺผสา, ชายเต' คินิ.

[26] อัครวังสมหาเถระ, สัททนีติปกรณ์ ปทมาลา, หน้า 303-304.

เกจิ ปเนตฺถ สนฺธิวเสน อการโลปํ สญฺญาทิสฺส จ คการสฺส โลปํ วทนฺติ, ตมฺปิ น ยุชฺชติ.

การที่พระอัครวงศาจารย์ไม่อ้างชื่อคัมภีร์โมคคัลลานะโดยตรง แต่ใช้คำว่า "เกจิ" แทนนั้น แสดงให้เห็นว่า ท่านไม่ค่อยให้ความสำคัญหรือเห็นด้วยกับมติของพระโมคคัลลานะ ซึ่งไม่ใช่เรื่องแปลกอะไร เพราะคัมภีร์โมคคัลลานะค่อนข้างจะมีลักษณะเป็นสันสกฤตมาก และไม่ลงรอยเดียวกับคัมภีร์กัจจายนะ[27] ซึ่งพระอัครวงศาจารย์ถือเป็น "ครู" หรือ "แบบ" ในการแต่งคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ ดังนั้น จึงไม่พบว่าพระอัครวงศาจารย์ได้อ้างชื่อคัมภีร์โมคคัลลานะตรง ๆ

2. ไกเกอร์ มีความเห็นว่า คัมภีร์นยาสหรือมุขมัตตทีปนีของพระวิมลพุทธิ แต่งในราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 12[28] หลังคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่าคัมภีร์นยาสหรือมุขมัตตทีปนีน่าจะแต่งก่อน เพราะพระอัครวงศาจารย์ได้กล่าวอ้างชื่อคัมภีร์นี้ไว้ในผลงานของท่านว่า "จริงอย่างนั้น ในคัมภีร์มุขมัตตทีปนี อาจารย์วชิรพุทธิผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์ศัพทศาสตร์ ได้กล่าวการแปลง โย หลัง โค ศัพท์ เป็น อี ไว้ เพราะความเป็นผู้ฉลาดในนิรุตตินยะ"[29]

---

[27]คัมภีร์ที่อยู่ในสายโมคคัลลานะ จะเรียกคัมภีร์ที่อยู่ในสายกัจจายนะว่า เป็นโลกีย-ไวยากรณ์ และพยายามหลีกเลี่ยงวิธีการและชื่อต่าง ๆ ที่ซ้ำกับคัมภีร์สายกัจจายนะเท่าที่จะหลีกเลี่ยงได้ เช่น คัมภีร์กัจจายนะเรียกชื่อกัณฑ์ที่ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 และ 8 ว่า สนฺธิกปฺป, นามกปฺป, การกกปฺป, สมาสกปฺป, ตทฺธิตกปฺป, อาขฺยาตกปฺป, กิพฺพิธานกปฺป และอุณาทิกปฺป แต่คัมภีร์โมคคัลลานะ เรียกว่า สญฺญาทิกณฺฑ, สฺยาทิกณฺฑ (รวมนามกปฺปและการก-กปฺป), สมาสกณฺฑ, ณาทิกณฺฑ, ตฺยาทิกณฺฑ ขาทิกณฺฑ และณฺวาทิกณฺฑ

สังฆรักขิตมหาสามิเถระ, ปโยคสิทฺธิ (พม่า: โรงพิมพ์พุทธสาสนสภา, 2525) หน้าคำนำ.

[28]W. Geiger, Pali Literature and Language, p. 38.

[29]อัครวังสมหาเถระ, สัททนีติปกรณ์ ปทมาลา, หน้า 344.

ตถา หิ มุขมตฺตทีปนิยํ สทฺทสตฺถวิทูนา วชิรพุทฺธาจริเยน นิรุตฺตินเย โกสลฺลวเสน โคสทฺทโต โยนมีการาเทโส วุตฺโต.

มีข้อสังเกตอย่างหนึ่ง คือ พระอัครวงศาจารย์ มีความเห็นว่า ผู้แต่งคัมภีร์นยาสหรือมุขมัตตทีปนี คือ พระวชิรพุทธิ ไม่ใช่พระวิมลพุทธิ อย่างที่นักปราชญ์ทางภาษาบาลี เช่น พระปัญญาสามีเถระ, ไกเกอร์, โบด และมาลาลเสเกระกล่าวอ้างไว้[30]

3. คัมภีร์รูปสิทธิ หรือ ปทรูปสิทธิ ซึ่ง ไกเกอร์ และพระเทพเมธาจารย์ (เช้า ฐิตปญฺโญ) เชื่อว่า พระพุทธัปปิยะผู้เป็นศิษย์ของพระอานันทะ แต่งในราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 13 นั้น[31] ผู้วิจัยมีความเห็นว่า คัมภีร์สัททนีติปกรณ์ยังแต่งหลังคัมภีร์รูปสิทธิอีก เพราะพระอัครวงศาจารย์ได้กล่าวอ้างคัมภีร์รูปสิทธิไว้ในผลงานของท่านเช่นเดียวกันว่า "ก็ ในคัมภีร์กัจจายนะ และรูปสิทธิ ได้กล่าวบทว่า ราเชน, ราเชหิ, ราเชภิ, ราเชสุ ไว้"[32]

ด้วยเหตุผลตามที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า คัมภีร์สัททนีติปกรณ์น่าจะแต่งหลัง ค.ศ. 1154 (พ.ศ. 1697) อย่างแน่นอน อาจแต่งในรัชสมัยของพระเจ้ากุยจวา ตามที่พระเจ้ามหาสิริเชยสูได้กล่าวไว้ก็ได้ เพราะสมัยนี้ การศึกษาภาษาบาลีเจริญรุ่งเรืองมาก แม้แต่พระเจ้ากุยจวาเองก็ทรงรอบรู้ในพระไตรปิฎก ได้ทรงแต่งคัมภีร์ไวยากรณ์ที่สำคัญเล่มหนึ่ง

---

[30]ปัญญาสามีเถระ, สาสนวังสปทีปกา, หน้า 86.

W. Geiger, Pali Literature and Language, p. 38.

M.H. Bode, The Pali Literature of Burma, p. 21.

G.P. Malalasekera, Dictionary of Pali Proper Names, Vol. II, p. 638.

[31]W. Geiger, Pali Literature and Language, p. 51.

พระเทพเมธาจารย์ (เช้า ฐิตปญฺโญ), แบบเรียนวรรณคดีบาลีประเภทคัมภีร์-บาลีไวยากรณ์ (ธนบุรี: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2504), หน้า 57.

[32]อัครวังสมหาเถระ, สัททนีติปกรณ์ ปทมาลา, หน้า 251.

กจฺจายนรูปสิทฺธิคนฺเถสุ ปน ราเชน, ราเชหิ, ราเชภิ, ราเชสูติ ปทานิ วุตฺตานิ.

คือ สัททพินทุ[33] คงไม่คลาดเคลื่อนจากนี้มากนัก เพราะพระอู ญาณุตตร อัครมหาบัณฑิต ก็ได้ยอมรับว่า ปีที่กำหนดไว้ในสาสนาลังการนั้น ไม่พบที่อ้างอิงที่ไหนเลย ส่วนปีที่กำหนดไว้ในหนังสือประวัติพระไตรปิฎกของพระเจ้ามหาสิริเชยสูนั้น ได้รับการยอมรับจากคัมภีร์และจารึกต่าง ๆ เช่น คัมภีร์มหาทวารนิกายสาสนวัสทีปนี ของพระโสภณ อัครมหาบัณฑิต แห่งวัดตึก-สเปรปิ่น จังหวัดหังสาต และมหาอัครมหาบัณฑิตเจดีย์ศิลาจารึก เมืองพุกาม[34]

โบด และมาลาลเสเกระกล่าวว่า หลังจากที่พระอัครวงศาจารย์แต่งคัมภีร์สัททนีติ-ปกรณ์เสร็จแล้ว ประมาณ 2-3 ปี พระอุตตราชีวะได้เดินทางไปเยี่ยมมหาวิหารที่ลังกา พร้อมทั้งนำคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ไปถวายด้วย[35] แต่พระปัญญาสามีเถระ และไกเกอร์ ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องที่พระอุตตราชีวะนำคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ไปลังกา เพียงแต่กล่าวว่า เป็นผู้นำข่าวไปเผยแพร่เท่านั้น พระเถระชาวลังกาได้เดินทางมาพิสูจน์ด้วยตนเองที่เมืองอริมัททนะ[36]

อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้อาจมีความคลาดเคลื่อนในเรื่องระยะเวลาตามที่กล่าวมาแล้ว เพราะนักปราชญ์แต่ละท่านก็กล่าวไว้ไม่ตรงกัน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา-ดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอ้างพงศาวดารและจารึกกัลยาณีของพม่าว่า พระอุตตราชีวะซึ่งเป็น

---

[33]ปัญญาสามีเถระ, สาสนวัสปปทีปิกา, หน้า 88.

[34]อู ญาณุตตร อัครมหาบัณฑิต, คำนำปทานุกรมพระไตรปิฎก, หน้า 39.

[35]M.H. Bode, The Pali Literature of Burma, p. 17.

G.P. Malalasekera, Dictionary of Pali Proper Names, Vol. II, p. 1015.

[36]ปัญญาสามีเถระ, สาสนวัสปปทีปิกา, หน้า 85-86.

W. Geiger, Pali Literature and Language, p. 55.

มหาสังฆปรินายกเดินทางไปลังกาในปี ค.ศ. 1190 (พ.ศ. 1733)[37] แต่พระอู ญาณุตตร อัครมหาบัณฑิต กล่าวว่า ไปในปี ค.ศ. 1172 (พ.ศ. 1715)[38]

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า บางทีพระอุตตราชีวะอาจไม่ได้กล่าวถึงเรื่องคัมภีร์สัททนีติ-ปกรณ์ในการไปลังกาครั้งนั้น ตามที่มีกล่าวถึงในคัมภีร์และจารึกต่าง ๆ เพราะเหตุผลดังนี้

1. คัมภีร์สัททนีติปกรณ์อาจแต่งยังไม่เสร็จ หรือยังไม่ได้แต่งเลยก็ได้

2. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า พระอุตตราชีวะเดินทางไปลังกาครั้งนั้น ไม่ได้ไปสืบศาสนา หรือไปเยี่ยมมหาวิหารตามที่-พงศาวดารและจารึกของพม่ากล่าวอ้าง แต่ได้รับอาราธนาจากพระเจ้านรปติสิธุให้เดินทางไปเป็นสมณทูตเจรจาเรื่องพวกชาวลังกามาปล้นเมืองชายทะเลของพม่า เนื่องจากพระองค์ไม่มีกำลังพอที่จะยกทัพไปตีตอบโต้เมืองลังกาได้[39]

3. จุดประสงค์ในการแต่ง

พระอัครวงศาจารย์ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ในการแต่งคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ไว้ในคันถารัมภกถา สรุปได้ดังนี้

1. เพื่อความรอบรู้เรื่องอักขระและบทในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

2. เพื่อความบริสุทธิ์ผ่องแผ้วแห่งการปฏิบัติ

3. เพื่อบรรลุโลกุตตรธรรมอันประเสริฐ

---

[37]สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เที่ยวเมืองพม่า, หน้า 338-339.

[38]อู ญาณุตตร อัครมหาบัณฑิต, คำนำปทานุกรมพระไตรปิฎก, หน้า 40.

[39]สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เที่ยวเมืองพม่า, หน้า 338-339.

และในนิคมนกถา ท่านได้กล่าวย้ำอีกว่า "เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงได้แต่งคัมภีร์นี้ไว้ เพื่อประโยชน์แก่คำสั่งสอนทั้งสาม [คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ]"[40]

พระอัครวงศาจารย์เป็นผู้ที่ให้ความสำคัญในเรื่องพระปริยัติมาก ท่านถือว่าพระปริยัติเท่านั้น เป็นรากฐานของพระศาสนา เป็นสิ่งที่แสดงถึงความมั่นคงยั่งยืนของศาสนา ถ้าไม่มีพระปริยัติ แม้จะมีผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอย่างไร ก็จะไม่มีการบรรลุธรรมเกิดขึ้น[41]

เนื้อหาคัมภีร์

คัมภีร์สัททนีติปกรณ์แบ่งเนื้อหาเป็น 3 กัณฑ์ใหญ่ ๆ เรียกว่า มาลา ดังนี้

1. ปทมาลา ว่าด้วยการแจกคำศัพท์ต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 14 ปริจเฉท คือ

ปริจเฉทที่ 1 ว่าด้วยการจำแนกคำกริยาอาขยาตพร้อมทั้งวิกรณปัจจัย

ปริจเฉทที่ 2 ว่าด้วยแจกคำกริยาตามวิภัตติอาขยาตทั้ง 8 หมวด

ปริจเฉทที่ 3 ว่าด้วยการวินิจฉัยความหมายของศัพท์ทั่วไป

ปริจเฉทที่ 4 ว่าด้วยการแจกคำนามที่สำเร็จมาจาก ภู ธาตุ

ปริจเฉทที่ 5 ว่าด้วยการแจกคำนามปุงลิงค์ที่ลงท้ายด้วยเสียง โอ

ปริจเฉทที่ 6 ว่าด้วยการแจกคำนามปุงลิงค์ที่ลงท้ายด้วยเสียง อา

ปริจเฉทที่ 7 ว่าด้วยการแจกคำนามปุงลิงค์ที่ลงท้ายด้วยนิคคหิต

ปริจเฉทที่ 8 ว่าด้วยการแจกคำนามอิตถีลิงค์

ปริจเฉทที่ 9 ว่าด้วยการแจกคำนามนปุงสกลิงค์

---

[40] อัครวังสมหาเถระ, สัททนีติปกรณ์ สุตตมาลา, หน้า 526.
ตสฺมา สาสนตฺตยสฺสตฺถาย อิทำ ปกรณำ มยา วิรจิตำ.

[41] เรื่องเดียวกัน, หน้า 525-526.

15625

ปริจเฉทที่ 10 ว่าด้วยการแจกคำนามที่เป็นได้ 3 ลิงค์

ปริจเฉทที่ 11 ว่าด้วยการแจกคำที่เป็นชื่อเฉพาะ

ปริจเฉทที่ 12 ว่าด้วยการแจกคำสัพพนาม

ปริจเฉทที่ 13 ว่าด้วยการแจกสังขยา พร้อมทั้งคำวินิจฉัย

ปริจเฉทที่ 14 ว่าด้วยการจำแนกความหมายของ ภูต ศัพท์, ศัพท์ที่ประกอบด้วย ตุ ปัจจัย และศัพท์ที่ประกอบด้วย ตฺวา ปัจจัย

2. ธาตุมาลา ว่าด้วยธาตุอันเป็นรากศัพท์ของภาษาบาลี แบ่งออกเป็น 5 ปริจเฉท คือ

ปริจเฉทที่ 15 ว่าด้วยธาตุที่เป็นสระล้วน และธาตุที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะวรรคทั้ง 5

ปริจเฉทที่ 16 ว่าด้วยธาตุที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะอวรรค และธาตุที่ระคนกัน ซึ่งจัดอยู่ในหมวด ภู ธาตุ เป็นต้น

ปริจเฉทที่ 17 ว่าด้วยธาตุ 6 หมวด มี หมวด รุธ ธาตุ, ทิว ธาตุ, สุ ธาตุ, กี ธาตุ, คห ธาตุ และ ตน ธาตุ

ปริจเฉทที่ 18 ว่าด้วยธาตุที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะวรรคและพยัญชนะอวรรค ซึ่งจัดอยู่ในหมวด จุร ธาตุ เป็นต้น

ปริจเฉทที่ 19 ว่าด้วยการวินิจฉัยธาตุทุกหมวด

3. สุตตมาลา ว่าด้วยสูตรหรือกฎระเบียบในการสร้างคำศัพท์ต่าง ๆ มี 1347 สูตร มากกว่าคัมภีร์บาลีไวยากรณ์เล่มอื่น แบ่งออกเป็น 9 ปริจเฉท คือ

ปริจเฉทที่ 20 ว่าด้วยสนธิ คือ การเชื่อมคำ มี 191 สูตร

ปริจเฉทที่ 21 ว่าด้วยนามศัพท์ คือ นามนาม คุณนาม และสัพพนาม มี 355 สูตร

ปริจเฉทที่ 22 ว่าด้วยการกต่าง ๆ 6 อย่าง มี 128 สูตร

ปริจเฉทที่ 23 ว่าด้วยสมาส คือ การย่อศัพท์ มี 86 สูตร

ปริจเฉทที่ 24 ว่าด้วยตัทธิต คือ ปัจจัยที่ใช้แทนศัพท์ มี 114 สูตร

ปริจเฉทที่ 25 ว่าด้วยอาขยาต คือ บทกริยาที่สำเร็จมาจากธาตุ วิภัตติ ปัจจัย มี 241 สูตร

ปริจเฉทที่ 26 ว่าด้วยกิตก์คือ การสร้างนามศัพท์ และกริยาศัพท์ โดยใช้ปัจจัยประกอบข้างท้ายธาตุ มี 242 สูตร

ปริจเฉทที่ 27 ว่าด้วยการจำแนกและอธิบายความหมายของบททั้ง 4 คือ นาม, อุปสัค, นิบาต และอาขยาต

ปริจเฉทที่ 28 ว่าด้วยการใช้ศัพท์ตามนัยทั้ง 4 คือ ปาฬินัย, อรรถกถานัย, ฎีกานัย, และปกรณันตรนัย

การแบ่งเนื้อหาคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ออกเป็นปริจเฉทต่าง ๆ นี้ มักไม่ค่อยตรงกัน ไกเกอร์ แบ่งเป็น 27 ปริจเฉท[42] ส่วนโบด แบ่งเป็น 25 ปริจเฉท[43] แต่เนื้อหาเท่ากัน

ในฉบับอักษรขอมของไทยเรียก ปทมาลา และธาตุมาลา ว่า มหาสัททนีติ เรียกสุตตมาลาว่า จูฬสัททนีติ ฉบับพม่าเรียกรวม 3 มาลาว่า สัททนีติ ส่วนฉบับสิงหฬเรียกว่า มหาสัททนีติ[44]

มีข้อน่าสังเกตอย่างหนึ่ง คือ ในคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ สุตตมาลา ไม่มีการแบ่งเนื้อหาเป็นอุฆาทิกัปป์ แยกออกจากกิตกัปป์เหมือนในคัมภีร์กัจจายนะและโมคคัลลานะ ผู้วิจัย

---

[42] W. Geiger, Pali Literature and Language, p. 55.

[43] M.H. Bode, The Pali Literature of Burma, p. 16.

[44] อัครวังสมหาเถระ, สัททนีติปกรณ์ ปทมาลา, หน้าคำนำ.

มีความเห็นว่า เป็นความพยายามของพระอัครวงศาจารย์ที่จะทำให้ไวยากรณ์บาลีมีลักษณะเป็นของตนเอง แยกจากไวยากรณ์สันสกฤต เนื่องจากอุณาทิเป็นเรื่องที่มีมาในไวยากรณ์สันสกฤต เรื่องนี้จะสังเกตเห็นได้ชัดเจนในธาตุมาลา ซึ่งอาศัยคัมภีร์ธาตุปาฐะของสันสกฤตเป็นหลักในการแต่ง นอกจากนั้น อาจารย์บางท่านก็ยังเชื่อว่าอุณาทิกัปป์ไม่ได้เป็นผลงานของพระกัจจายนเถระ โดยให้ข้อสังเกตว่า ในอุณาทิกัปป์ มีปัจจัยจำนวนมากซ้ำกับปัจจัยในกิตกัปป์และการวางสูตรก็ไม่เรียบร้อย[45]

การเสนอเนื้อหาในคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ตอนกิตกัปป์

คัมภีร์สัททนีติปกรณ์เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาที่ละเอียดพิสดารมาก พระอัครวงศาจารย์มีจุดประสงค์จะให้เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ สำหรับใช้ศึกษาพระไตรปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา เป็นต้น จึงได้พยายามนำเอากฎเกณฑ์ คำอธิบาย และอุทาหรณ์ ซึ่งปรากฏในที่ต่าง ๆ มารวมไว้ ทำให้คัมภีร์นี้มีความหลากหลายในด้านเนื้อหา พรั่งพร้อมไปด้วยมติของพระคันถรจนาจารย์ทั้งฝ่ายบาลีและสันสกฤต ในการเสนอเนื้อหาตอนกิตกัปป์ พระอัครวงศาจารย์ได้ยึดเอาคัมภีร์กัจจายนะเป็นแบบ ทั้งในด้านสูตร วุตติ และอุทาหรณ์ เริ่มต้นอธิบายการสร้างคำกิตก์ โดยนำเอาศัพท์ที่ใช้เป็นกัตตุสาธนะมาอธิบายก่อน แล้วจึงอธิบายศัพท์ที่ใช้เป็นภาวสาธนะ และกัมมสาธนะ เป็นลำดับไป ส่วนศัพท์ที่ในคัมภีร์กัจจายนะประกอบด้วยอุณาทิปัจจัย พระอัครวงศาจารย์ได้นำไปอธิบายไว้ในตอนท้าย แต่ในบางครั้งมีการอธิบายเรื่องสมาส ตัทธิต และการก สอดแทรกเข้ามาด้วย เพื่อให้เนื้อหามีความละเอียดพิสดาร ยากสำหรับผู้ที่ไม่เคยศึกษาคัมภีร์บาลีไวยากรณ์มาก่อน พระพุทธัปปิยมหาเถระได้เล็งเห็นความยากลำบากในการศึกษาคัมภีร์กัจจายนะ จึงได้แต่งคัมภีร์รูปสิทธิขึ้น โดยนำเนื้อหาในคัมภีร์กัจจายนะมาจัดหมวดหมู่ใหม่ ในเรื่องกิตก์ได้แบ่งเนื้อหาตามกลุ่มของปัจจัย ปัจจัยเดียวกันได้นำมาแสดงรวมไว้ในที่แห่งเดียว ทำให้สะดวกสำหรับผู้ที่เริ่มศึกษาคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ ต่างจากคัมภีร์กัจจายนะและสัททนีติปกรณ์ ซึ่งเรียงลำดับเนื้อหาตามความหมายของศัพท์ที่ใช้ ทำให้ปัจจัยตัวเดียวกันเรียงลำดับไม่ต่อเนื่อง เช่น ในคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ปรากฏว่า

---

[45]ชนกาภิวังสมหาเถระ, กัจจายนะขั้นพื้นฐาน, แปลโดย พระมหาประวัติ ธมฺมรกฺขิโต และวิชานนท์ ส่าน้อย (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบาฬีศึกษาพุทธโฆส, 2531), หน้า 339.

อ ปัจจัย มีกล่าวถึงในสูตรที่ 1107, 1108, 1109, 1122, 1140, 1248, 1249, 1303, 1325.

อนีย ปัจจัย มีกล่าวถึงในสูตรที่ 1125, 1244, 1245.

อาวี ปัจจัย มีกล่าวถึงในสูตรที่ 1109, 1114, 1289.

ก ปัจจัย มีกล่าวถึงในสูตรที่ 1302, 1305, 1306, 1307.

กฺต ปัจจัย มีกล่าวถึงในสูตรที่ 1233, 1270.

กฺวิ ปัจจัย มีกล่าวถึงในสูตรที่ 1112, 1220, 1222, 1266.

ณ ปัจจัย มีกล่าวถึงในสูตรที่ 1106, 1110, 1111, 1194, 1195, 1196, 1197, 1198, 1218, 1219, 1229, 1292, 1322, 1326, 1346.

ณฺวุ ปัจจัย มีกล่าวถึงในสูตรที่ 1109, 1197, 1224, 1228, 1231, 1268, 1290.

<u>การจัดคัมภีร์สัททนีติปกรณ์แยกสายจากคัมภีร์กัจจายนะ</u>

พระอัครวงศาจารย์ ได้อาศัยคัมภีร์กัจจายนะเป็นแบบในการแต่งคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ ให้ความเคารพในมติของพระกัจจายนะมาก จะเห็นได้จากการที่พระอัครวงศาจารย์กล่าวยกย่องพระกัจจายนะว่าเป็นครูบ้าง อาจารย์บ้าง พระอรหันตขีณาสพผู้แตกฉานในนิรุตติปฏิสัมภิทาบ้าง เช่น

> ในมติอื่นของครูทั้งหลาย มีสูตรพร้อมทั้งคำอธิบายว่า แปลง ขาท ธาตุ เป็น ขนฺธ, อม ธาตุ เป็น อนฺธ และ คม ธาตุ เป็น คนฺธ แล้วลง ก ปัจจัย[46]

---

[46]อัครวังสมหาเถระ, <u>สัททนีติปกรณ์ สุตฺตมาลา</u>, หน้า 418 สูตร 1307.

ครูนำ มตนฺตเร ขาทอมคมอิจฺเจเตสำ ธาตูนำ ขนฺธอนฺธคนฺธาเทสา โหนฺติ กปจฺจโย จาติ สวุตฺติกำ ลกฺขณมาคตำ.

แม้อาจารย์กัจจายนะ ได้อาศัยนัยในพระบาลี กล่าวบทที่เป็นปฐมาวิภัตติพหุวจนะ ว่า ทุวิปเท ตุลฺยาธิกรเณ[47]

แม้อาจารย์กัจจายนะ หมายถึงเนื้อความนี้เท่านั้น จึงได้กล่าวว่า หลัง อาวุโส ศัพท์, อุปสัค และนิบาต ให้ลบวิภัตติเสีย[48]

แม้เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็ควรพิจารณาตัวอย่างนี้ เพราะปรากฏในโลกว่า พระมหากัจจายนะ มหาขีณาสพ ผู้แตกฉานในปฏิสัมภิทา เป็นผู้แต่งคัมภีร์นิรุตติปิฎก[49]

การเขียนสูตร วุตติ และอุทาหรณ์ คล้ายกับคัมภีร์กัจจายนะ บางสูตรก็เหมือนกัน ต่างแต่วุตติ และอุทาหรณ์ เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เช่น

กัจจายนะ		สัททนีติ	
สูตร	กิพพิธานกัปป์	สูตร	กิตกัปป์
524	สุตฺต: ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ. วุตฺติ: ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ ณปจฺจโย โหติ.	1106	สุตฺต: กมฺมาทิมฺหิ ธาตุโต โณ. วุตฺติ: กมฺมาทิมฺหิ ธาตุโต ณปจฺจโย โหติ.

---

[47] อัครวังสมหาเถระ, สัททนีติปกรณ์ ปทมาลา, หน้า 210.

กจฺจายนาจริเยนปิ ปาฬินยํ นิสฺสาย ทุวิปเท ตุลฺยาธิกรเณติ ปจฺจตฺตพหุวจนปทํ วุตฺตํ.

[48] เรื่องเดียวกัน, หน้า 496.

กจฺจายนาจริเยนปิ อิมเมวตฺถํ สนฺธาย สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จาติ วุตฺตํ.

[49] เรื่องเดียวกัน, หน้า 276.

กัจจายนะ		สัททนีติ	
สูตร	กิพพิธานกัปป์	สูตร	กิตกัปป์
524	อุทาหรณ: กมฺมํ กโรตีติ กมฺมกาโร, เอวํ กุมฺภกาโร, มาลา-กาโร, กฏฺฐกาโร, รถกาโร, รชฺตกา-โร, สุวณฺณกาโร, ปตฺตคฺคาโห, ตนฺ-ตวาโย, ธญฺญมาโย, ธมฺมกาโม, ธมฺม-จาโร.	1106	อุทาหรณ: กมฺมํ กโรตีติ กมฺมกาโร, เอวํ มาลกาโร, กุมฺภกาโร อิจฺจาทิ.
525	สุตฺต: สญฺญายม นุ. วุตฺติ: สญฺญายมภิเธยฺยานํ ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ อการปจฺจโย โหติ, นามมฺหิ จ นุการา-คโม โหติ. อุทาหรณ: อรึ ทเมตีติ	1107	สุตฺต: สญฺญายมนฺวาคโม. วุตฺติ: สญฺญายมภิเธยฺยานํ กมฺมาทิมฺหิ ธาตุโต อปจฺจโย โหติ, นามมฺหิ จ นุการา-คโม โหติ. อุทาหรณ: อรึ ทเมตีติ อรินฺทโม.

---

[49](ต่อ)

เอวํ สนฺเตปิ ยสฺมา นิรุตฺติปิฏกํ นาม ปภินฺนปฏิสมฺภิเทน มหาขีณาสเวน มหากจฺจายเนน กตนฺติ โลเก ปสิทฺธํ, ตสฺมา อิทํ ฐานํ อุปริกฺขิตพฺพํ.

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กัจจายนะ		สัททนีติ	
สูตร	กิพพิธานกัปป์	สูตร	กิตกัปป์
525	อรินฺทโม, ราชา. เวสฺสํ ตรตีติ เวสฺสนฺตโร, ราชา. ตณฺหํ กโรตีติ ตณฺหงฺกโร, ภควา. เมธํ กโรตีติ เมธงฺกโร สรณํ กโรตีติ สรณงฺกโร ภควา. ทีปํ กโรตีติ ทีปงฺกโร, ภควา.	1107	เอวํ เวสฺสนฺตโร อิจฺจาทิ.
526	สุตฺต: ปุเร ททา จ อึ. วุตฺติ: ปุรสทฺเท อาทิมฺหิ ททอิจฺเจตาย ธาตุยา อการปจฺจโย โหติ, ปุรสทฺทสฺส อการสฺส จ อึ โหติ. อุทาหรณ: ปุเร ทานํ อทาสีติ ปุรินฺทโท, เทว-ราชา. ฯลฯ	1108	สุตฺต: ปุเร ททา จ อึ วุตติ: ปุรสทฺเท อาทิมฺหิ ททอิจฺเจตาย ธาตุยา อการปจฺจโย โหติ ปุรสทฺทสฺส อการสฺส อึ จ โหติ. อุทาหรณ. ปุเร ทานํ ททาตีติ ปุรินฺทโท. ฯลฯ

มีบางสูตรที่เพิ่มเข้ามา การเพิ่มสูตร บางครั้งเป็นการนำคำอธิบายหรือตัวอย่างในคัมภีร์กัจจายนะมาตั้งเป็นสูตรใหม่ และบางครั้งเป็นการแยกสูตรในคัมภีร์กัจจายนะ เป็นต้น

แม้คัมภีร์สัททนีติปกรณ์จะได้อาศัยคัมภีร์กัจจายนะเป็นแบบอย่างนี้ แต่นักปราชญ์ทางภาษาบาลี ก็มิได้จัดคัมภีร์สัททนีติปกรณ์อยู่ในสายคัมภีร์กัจจายนะ เหมือนอย่างคัมภีร์นยาสและรูปสิทธิ เป็นต้น จัดเป็นบาลีไวยากรณ์ใหญ่อีกสายหนึ่ง แยกจากสายคัมภีร์กัจจายนะและ-สายคัมภีร์โมคคัลลานะ เพราะปรากฏว่า พระอัครวงศาจารย์ไม่ได้ยอมรับมติของพระกัจจายนะทั้งหมด ท่านยึดเอาพระบาลีเป็นหลัก ถ้าเห็นว่าไม่ถูกต้อง หรือไม่มีใช้ในพระบาลี ท่านก็ไม่ยอมรับ เช่น

> ข้าพเจ้ากล่าวอย่างนี้ เพราะความเคารพในพระเถระ แต่ถึงอย่างนั้น ก็ควรเคารพนัยในพระบาลี ไม่ถือเอานัยที่เป็นพหุวจนะ ซึ่งไม่มีที่ปรากฏ [ถือเอาเฉพาะ] นัยที่ปรากฏคือเอกวจนะเท่านั้น ... นี้ เป็นความพอใจของข้าพเจ้า[50]

> ก็ ในคัมภีร์กัจจายนะ กล่าวอาลปนวิภัตติเอกวจนะไว้ 2 บท คือ โภ ปุริส โภ ปุริสา คำกล่าวนี้ใช้ได้ เพราะไม่ผิดพระบาลี[51]

> ก็ ในคัมภีร์กัจจายนะและรูปสิทธิได้กล่าวบทว่า ราเชน, ราเชหิ, ราเชภิ, ราเชสุ ไว้ [แต่]ไม่มีปรากฏในคัมภีร์จูฬนิรุตติและนิรุตติปิฎก ซึ่งน่าจะเป็นการถูกต้อง เพราะในพระบาลีก็ไม่มีปรากฏเหมือนกัน ฉะนั้นในที่นี้ ข้าพเจ้าจึงไม่กล่าวบทเหล่านี้ไว้[52]

---

[50] เรื่องเดียวกัน, หน้า 276.

กิญฺจาเปตฺถ เถเร คารเวน เอวํ วุตฺตํ, ตถาปิ ปาฬินยํ ครุ กตฺวา ทิฏฺเฐเนกวจนนเยน อทิฏฺโฐ พหุวจนนโย ฉฑฺเฑตพฺโพ ... อยํ ปน อมฺหากํ รุจิ.

[51] เรื่องเดียวกัน, หน้า 153.

กจฺจายนปฺปกรเณ ปน โภ ปุริส โภ ปุริสาติ ปททฺวยํ อาลปเนกวจนวเสน วุตฺตํ. ตํ ยถา อาคเมหิ น วิรุชฺฌติ, ตถา คเหตพฺพํ.

[52] เรื่องเดียวกัน, หน้า 251.

กจฺจายนรูปสิทฺธิคนฺเถสุ ปน ราเชน, ราเชหิ, ราเชภิ, ราเชสูติ ปทานิ วุตฺตานิ. จูฬนิรุตฺตินิรุตฺติปิฏเกสุ ตานิ นาคตานิ. อนาคตภาโวเยว เตสํ ยุตฺตโร ปาฬิยํ อทสฺสนโต, ตสฺมา เอตฺเถตานิ อมฺเหหิ น วุตฺตานิ.

ก็ ในพระบาลี ไม่ปรากฏคำว่า ฉตฺรำ โคตฺรำ เป็นต้น แม้สักคราวเดียว[53]

ในมติอื่น ของครูทั้งหลาย มีคำกล่าวว่า แปลง ทำส ธาตุ เป็น ทฆฺม เช่น ทฆฺโม แต่ที่มาของ ทฆฺม ศัพท์ สำเร็จด้วย ทห ธาตุ ในความหมายว่า "เผาไหม้" หาได้-สำเร็จด้วยอำนาจ ทำส ธาตุไม่[54]

ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้คัมภีร์สัททนีติปกรณ์มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง พระอู ญาณุตตร อัครมหาบัณฑิต กล่าวว่า พระอัครวงศาจารย์เขียนสูตร วุตติ และอุทาหรณ์ ด้วยมติของตนเอง[55]

<u>อิทธิพลของคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ที่มีต่อคัมภีร์บาลีไวยากรณ์เล่มอื่น</u>

เนื่องจากเป็นคัมภีร์ที่มีความละเอียดพิสดารมาก สัททนีติปกรณ์จึงได้รับการยกย่องว่า เป็นไวยากรณ์สำหรับพระไตรปิฎก[56] ในการแต่ง พระอัครวงศาจารย์ได้อาศัยคัมภีร์-สัททศาสตร์ภาษาบาลี และสันสกฤตจำนวนมากเป็นหลัก เช่น อาศัยคัมภีร์นิรุตติปิฎก จูฬนิรุตติ และกัจจายนะ เป็นต้น ในการแต่งปทมาลา อาศัยคัมภีร์ธาตุปาฐะของสันสกฤต ในการแต่งธาตุมาลา และอาศัยคัมภีร์กัจจายนะ เป็นต้น ในการแต่งสุตตมาลา พระอู ญาณุตตร อัครมหาบัณฑิต กล่าวว่า พระอัครวงศาจารย์ไม่ได้เลือกว่าจะเป็นคัมภีร์เล็กหรือใหญ่ แต่ให้เป็นตัวอย่างที่ใช้ได้เท่านั้น เพราะปรากฏว่า แม้คัมภีร์เอกักขรโกส ซึ่งมีเพียง 32 คาถา

---

[53]อัครวังสมหาเถระ, <u>สัททนีติปกรณ์ สุตฺตมาลา</u>, หน้า 416.

ปาวจนสฺมิญฺหิ น กหาจิปิ ฉตฺรำ โคตฺรำ อิจฺจาทีนิ ทิสฺสนฺติ.

[54]เรื่องเดียวกัน, หน้า 417.

ครูนำ มตนฺตเร ทำสธาตุสฺส ทฆฺมาเทโส โหตีติ วจนำ อาคตำ. ทฆฺโม, ทห ภสฺมีกรเณติ ธาตุวเสน ทฆฺมสทฺทปวตฺติเยว ปสิทฺธา, น ทำสธาตุวเสน.

[55]อู ญาณุตตร อัครมหาบัณฑิต, <u>คำนำปทานุกรมพระไตรปิฎก</u>, หน้า 38.

[56]M.H. Bode, <u>The Pali Literature of Burma</u>, p. 16.

ท่านก็ยังนำมาอ้างไว้[57]

ด้วยความพรั่งพร้อมชัดเจนทั้งในด้านกฎเกณฑ์ คำอธิบาย และตัวอย่าง จึงทำให้คัมภีร์สัททนีติปกรณ์มีความสมบูรณ์ยากจะหาคัมภีร์ใดเทียบได้ เป็นที่ยอมรับและใช้อ้างอิงในคัมภีร์บาลียุคต่อมา ทั้งของลังกา พม่า และไทย เช่น :-

คัมภีร์อภิธานัปปทีปิกาสูจิ ของพระสุภูติ พระเถระชาวลังกา ได้กล่าวอ้างคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ ว่า

ก็ ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ ว่า

> นักปราชญ์ กล่าวรูปสำเร็จของ เมธา ศัพท์ไว้ 2 อย่าง คือ มาจาก เมธ ธาตุ และ เม-ธา ธาตุ[58]

คัมภีร์สัทททัตถเภทจินตา ของพระสัทธัมมสิริ พระเถระชาวพม่า ได้กล่าวอ้างคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ ว่า "ในคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ ท่านกล่าวว่า ภาววาจก และกัตตุวาจก ประกอบ [กัตตา] เป็นปฐมาวิภัตติ"[59]

คัมภีร์มังคลัตถทีปนี ของพระสิริมังคลาจารย์ พระเถระชาวเชียงใหม่ ได้กล่าวอ้างคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ ว่า

---

[57]อู ญาณุตตร อัครมหาบัณฑิต, คำนำปทานุกรมพระไตรปิฎก, หน้า 38-39.

[58]ต. นาคะประทีป (ผู้จัดพิมพ์), บาลีอภิธานปปทีปิกา พร้อมทั้งสูจิ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไท, 2464), หน้า 729.

วุตฺตญฺจ สทฺทนีติยํ

เมธธาตุวสา เจว เม-ธาธาตูหิ จ ทฺวิธา
เมธาสทฺทสฺส นิปฺผตฺตี เมธาวี สมุทีรเย.

[59]สัทธัมมสิริมหาเถระ, สทฺทตฺถเภทจินฺตา (ลำปาง: วัดท่ามะโอ, 2523), หน้า 76.

ภาวกตฺตริ ปจฺจตฺตํ สทฺทนีติยมฺจฺจเต.

แม้ในคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ ท่านก็กล่าวไว้ว่า พล ธาตุ เป็นไปในความหมายว่า "เป็นอยู่, หายใจ" ปราณ คือ ความเป็นอยู่ และการหายใจ, ชื่อว่า พาล เพราะเป็นอยู่ คือ ยังหายใจเข้าออกอยู่ อธิบายว่า ดำรงชีพอยู่ ด้วยอาการสักว่าการหายใจเข้าออก หา-เป็นอยู่ด้วยปัญญาอันประเสริฐไม่[60]

คัมภีร์สัททนีติปกรณ์ มีคัมภีร์ที่แต่งอธิบายความและเป็นคู่มือ เท่าที่ปรากฏ 2 เล่ม คือ

1. คัมภีร์สัททนีติฎีกา ของพระปัญญาสามีเถระ วัดมังคลาราม เมืองมัณฑเล[61]

2. คัมภีร์สัททนีตินิสยะ ของพระอูปุ๊ก วัดญ่องกัน ประเทศพม่า[62]

---

[60]สิริมังคลาจารย์, มงฺคลตฺถทีปนิยา ปฐโม ภาโค (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์-มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2517), หน้า 14.

สทฺทนียมฺปิ พล ปาณเน ปาณนํ ชีวนํ สสนญฺจ พลติ อสฺสสติ เจว ปสฺสสติ จาติ พาโล อสฺสสิตปฺปสฺสิตมตฺเตน ชีวติ น เสฏฺเฐน ปญฺญาชีวิเตนาติ วุตฺตํ โหตีติ วุตฺตํ.

[61]พระเจ้ามหาสิริเชยสู, ประวัติพระไตรปิฎก, หน้า 139.

[62]เรื่องเดียวกัน, หน้า 198.